

*Хуртенко О., кандидат психологічних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця)*

ОЦІНКА РІВНЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ТА ПРОЯВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА КВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ

У роботі наведено результати дослідження прояву психологічних показників інтелектуального компонента кваліфікованих баскетболістів, а також показників техніко-тактичної майстерності. Проаналізовано типи мислення спортсменів, зокрема вплив креативного мислення на дії кваліфікованих баскетболістів в екстремальних умовах діяльності. Визначено розподіл типів мислення спортсменів.

Ключові слова: типи мислення, креативність, екстремальні умови діяльності, кваліфіковані баскетболісти.

В работе приведены результаты исследования проявления психологических показателей интеллектуального компонента квалифицированных баскетболистов, а также показателей технико-тактического мастерства. Проанализированы типы мышления спортсменов, в частности влияние креативного мышления на действия квалифицированных баскетболистов в экстремальных условиях деятельности. Определено распределение типов мышления спортсменов.

Ключевые слова: типы мышления, креативность, экстремальные условия деятельности, квалифицированные баскетболисты.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань спортивної підготовки кваліфікованих баскетболістів є збільшення арсеналу техніки і виховання уміння оптимально застосовувати його для досягнення високих і стабільних результатів. Чим вище кваліфікація гравців, тим більшим стає технічний арсенал. Отже, на етапі вищої спортивної майстерності мова частіше йдеться про удосконалення техніки, яке повинно відбуватися з акцентом на оволодіння м'язовим відчуттям, зоровим сприйняттям, відчуттям простору та іншими специфічними якостями, що проявляються у спеціалізованих рухових реакціях, таких як сприйняття відстані, відчуття суперника, моменту для початку своїх дій тощо. Ефективність технічної підготовки визначається різнобічністю технічного арсеналу, стабільністю виконання прийомів, варіативністю їх застосування тощо.

Конкретний вид спорту розвиває інтелект спортсмена у відповідності з притаманним даному виду спорту психомоторними вимогами до рівня розвитку і прояву розумових і рухових здібностей даної людини у навчально-тренувальній і змагальній діяльності.

Баскетбол належить до таких видів спорту, які вимагають координованого прояву всіх рухових здібностей у постійно мінливих ситуаціях. Число рухових локомоцій під час участі в ігровій діяльності велике. Йдеться про складні структури і їх творчі комбінації з виключно великою варіативністю, тому на сучасному етапі

розвитку теорії та практики баскетболу все більшої значущості для досягнення високих спортивних результатів набуває процес вивчення психологічних складових тренувальної та змагальної діяльності з урахуванням специфіки їхньої спортивної спеціалізації, що дозволить тренерам не тільки підвищити ефективність процесу підготовки, а й суттєво його прискорити та індивідуалізувати.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню шляхів підвищення ефективності техніко-тактичної підготовки кваліфікованих баскетболістів присвячені наукові праці Є.Р. Яхонтового, Л.С. Кита, 1981; В.М. Корягіна, 1997; А.І Вальтіна, 2003; Ж.Л. Козіної, 2009; В.Н. Прібикіна, 2009 та ін. У той же час дослідження прояву психологічних показників інтелектуального компонента та вплив тренувальних програм координаційної спрямованості в них не вивчався або в окремих випадках розглядався фрагментарно.

У той же час, існує ряд робіт, проведених на основі вивчення типів мислення спортсменів в інших видах спорту. Так, у роботі Казмирук А. В. Степанченко Н. И. представлені результати дослідження прояву психологічних показників інтелектуального компонента кваліфікованих лижників-двоеборців. Наведено дані, які характеризують рівень розвитку типів мислення, а саме предметного, образного, логічного, символічного та рівня їх креативності. В роботі Воронової В. І.,

Байрачного О. В., подано аналіз психологічних показників юних футболістів різних ігрових амплуа.

У той самий час недостатньо матеріалів, які б характеризували психологічні аспекти діяльності баскетболістів. Особливо це стосується інтелектуальної сфери спортсмена, яка на етапах спортивного вдосконалення, максимальної реалізації індивідуальних можливостей та збереження досягнень, як вказує Казмірук А. В., (2013) відіграє важливу роль як фактор, що зумовлює успішність реалізації в умовах змагальної діяльності технічного, фізичного та тактичного потенціалів.

Що стосується специфіки змагальної діяльності баскетболістів, яка власне і є формуючим фактором критеріїв готовності, то характерними її ознаками є наступне: різноманітність технічних рухів, висока точність та вчасність їх виконання, а також варіативність тактичних дій, що застосовуються в залежності від ситуації, яка склалась. Баскетбол вимагає від спортсменів досить високого рівня розвитку практично усіх фізичних якостей, а також достатнього арсеналу технічних дій, у той же час необхідно мати швидку реакцію, високу інтенсивність та великий об'єм уваги, а також високий рівень мислення.

Зазначене вище свідчить про те, що вивчення психологічних показників інтелектуального компоненту баскетболістів, а саме типів мислення та рівня їх креативності є актуальним та доцільним.

Мета дослідження - є обґрунтування удосконалення техніко-тактичної майстерності кваліфікованих баскетболістів на основі застосування тренувальних програм координаційної спрямованості, а також аналіз прояву показників типів мислення у кваліфікованих спортсменів-баскетболістів.

Методи та організація дослідження: Аналіз науково-методичної літератури. Психологічне тестування: Методика "Визначення профілю мислення спортсменів." Тест включає 75 питань на основі яких є 5 шкал по типах мислення. Сумарні оцінки по шкалам розбиваються на три інтервали: низький рівень (від 0 до 5 балів), середній рівень (від 6 до 9 балів), високий рівень (від 10 до 15 балів). Педагогічне тестування та методи математичної статистики.

Стаття оформлена на основі результатів магістерської роботи, що виконано

відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри спортивних ігор Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського та на підставі «Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту» Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України на 2006-2010 рр. за темою 2.1.11п «Оптимізація навчально-тренувального процесу спортсменів у ігрових видах спорту в річному циклі підготовки» (номер державної реєстрації 0107U004731).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Техніко-тактична майстерність, як відомо, характеризується об'ємом і різносторонністю технічних прийомів, якими володіє баскетболіст, а також умінням ефективно застосовувати ці прийоми в умовах ігор.

Для визначення рівня техніко-тактичної майстерності кваліфікованих баскетболістів нами були обрані тести, які дозволяють оцінити ступінь оволодіння (ефективність виконання) кидками з різних положень, штрафними кидками, веденням м'яча і обведенням суперника, точністю виконання передач (табл. 1).

Висока результативність виконання таких технічних прийомів з незвичних положень або в ускладнених умовах свідчить про високий ступінь перешкодостійкості індивідуальної техніки, а отже й про високий рівень розвитку спеціальної координації.

Визначено, що між більшістю показників техніко-тактичної майстерності кваліфікованих баскетболістів існують статистично достовірні взаємозв'язки. Найбільш високий ступінь таких зв'язків виявлений між технічними елементами схожими за структурою виконання, але виконаними у різних режимах координаційної складності. Наприклад, між показниками виконання штрафних кидків статистичний взаємозв'язок на рівні $r=0,749$, між результатами ведення м'яча і обведення стійок – $r=0,909$. Результати тесту «Передача м'яча в ціль за 1 хвилину» має високі статистично значущі взаємозв'язки одразу з двома показниками: з виконанням штрафних кидків $r=0,703$ (основним критерієм яких є влучність) і веденням м'яча $r=0,697$ (основним критерієм якого є швидкість). Отримані дані стали підставою для створення програми підвищення рівня техніко-тактичної майстерності кваліфікованих баскетболістів.

Показники технічної підготовленості кваліфікованих баскетболістів на початку дослідження

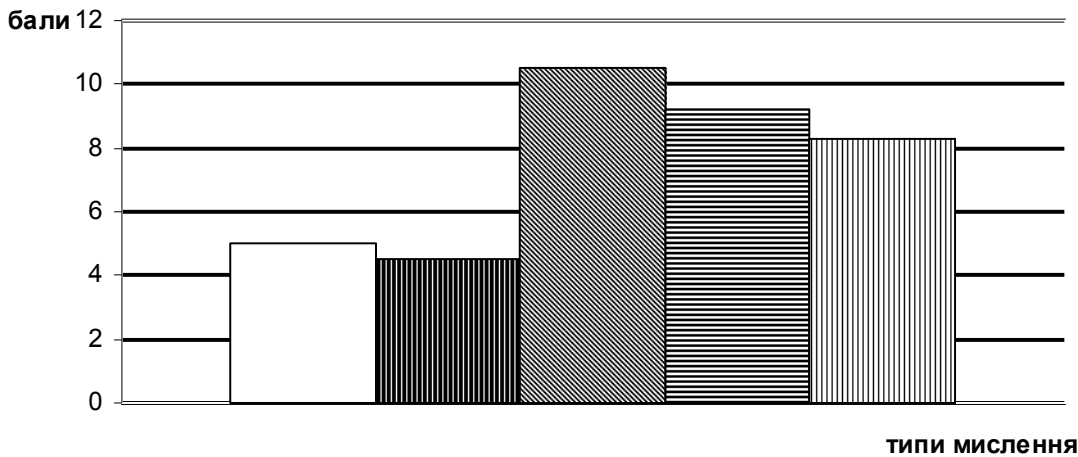
№ п/п	Контрольна вправа	Групи	X	S	X min	X max	V	P
1.	Кидки з різних положень, влучень з 10 кидків	КГ	5,5	0,61	4	6	11,2	>0,05
		ЕГ	5,3	0,61	5	6	11,7	
2.	Кидки з різних положень після повороту, влучень з 10 кидків	КГ	4,1	0,61	3	5	15,0	>0,05
		ЕГ	4,0	1,23	2	6	30,7	
3.	Штрафні кидки, влучень з 20 спроб	КГ	10,1	1,23	8	12	12,2	>0,05
		ЕГ	11,3	1,23	10	14	10,8	
4.	Штрафні кидки із зав'язаними очима. влучень з 20 спроб	КГ	6,7	1,84	4	10	27,6	>0,05
		ЕГ	6,1	2,45	1	11	40,3	
5.	Ведення м'яча 26 м, с	КГ	4,25	0,15	4,1	4,5	3,6	>0,05
		ЕГ	4,24	0,18	4,0	4,6	4,3	
6.	Ведення й обведення стійок 26 м, с	КГ	4,49	0,15	4,3	4,8	3,4	>0,05
		ЕГ	4,43	0,15	4,3	4,8	3,5	
7.	Передачі м'яча, разів за 1 хв.	КГ	37,2	2,1	33	40	5,8	>0,05
		ЕГ	38,3	2,1	34	41	5,6	

Мислення представляє собою збагачену і опосередковану внутрішнім світом людини форму інформаційної взаємодії з навколишньою дійсністю та являється важливою складовою інтелектуального компоненту структури особистості спортсменів в баскетболі

Як було зазначено, одним з наших завдань було визначення профілю мислення за допомогою методики "Визначення профілю мислення спортсменів." Даний тест дозволив нам визначити профіль мислення на основі виміру базових типів мислення

(предметне, образне, логічне, символічне) і рівня креативності.

В результаті аналізу даних нашого дослідження визначено, що конкретних високих показників по жодному з типів мислення немає, однак зазначимо, що кваліфіковані баскетболісти, що прийняли участь у дослідженні демонструють вище відносно середнього рівня в порівнянні з іншими типами таких видів мислення, як - предметне і образне та рівень креативності (Рис. 1).

Рис. 1. Розподіл типів мислення кваліфікованих баскетболістів, бали

□ - логічне; ▨ - символічне; ▩ - предметне; ▨ - образне; ▨ - рівень креативності.

Як видно з малюнку, нижчий рівень прояву в нашому дослідженні інтелектуальних здібностей має логічне та символічне мислення. Що характерно, рівень логічного мислення зростає із збільшенням віку у спортсменів, з підвищенням кваліфікації кожен спортсмен починає все

більше опрацьовувати ситуацію, яка виникла навколо нього під час тренування або змагання і знаходити оптимальні шляхи виходу з неї. Наукові дані інших авторів також вказують на даний факт (Воронова В. І., Байрачний О. В.; А. Игошина, А. Н Романин; Казмірук А. В. Степанченко Н. И.)

Проаналізуємо детальніше отримані результати:

Предметне мислення є однією з важливих властивостей в баскетболі, адже сама діяльність безперервно пов'язана з предметами в просторі і часі, про що і свідчать результати психологічних тестів. Отримані дані підтверджують результати ряду авторів [2, 4].

Наступний психологічний показник, який проявляється на достатньо високому рівні у кваліфікованих баскетболістів, що прийняли участь у нашому дослідженні, є образний тип мислення. Зазначимо, що даний тип мислення нерозривно пов'язаний з навчально-тренувальним і змагальним процесом в баскетболі і, як показали результати нашого дослідження, проявляється окремо від предмета в образі та часі - опрацювання інформації здійснюється з допомогою дій з образами та уявними картинами, операції можна здійснювати послідовно і одночасно; результатом є думка втілена в руховий образ. Це підтверджує результати ряду авторів, отримані в інших видах спорту [4].

Макаренко Н.М., 2008 вказує, що креативне мислення й креативність є складними, багатоаспектними поняттями психології творчості. Відповідно, чинниками їх розвитку називають спадкові (О. О. Бодальов, Є. С. Голубєва, Р. М. Грановська, В. М. Козленко, Є. Р. Наумова, В. Д. Небиліцин, Л. І. Полтавцева, Л. А. Рудкевич, В. М. Русалов, Б. М. Теплов, А. Фінгелькурц та ін.), когнітивні (О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, Я. О. Пономарьов, М. О. Холодна, Дж. Гілфорд, С. Меднік), особистісні (Є. О. Климів, О. М. Конопкін, Г. С. Костюк, Н. С. Лейтес, В. М. М'ясищев,) чинники.

Однак, поки що не реалізовано системний підхід до виділення та диференціації чинників (зовнішні або внутрішні, об'єктивні або суб'єктивні, які сприяють розвитку або гальмують тощо), що визначають спрямованість креативного мислення, не визначені провідні чинники та умови формування креативного мислення.

Як зазначає В.І.Воронова (2006), креативність, як показник мислення, в деякій

мірі визначає ефективність тактичного мислення. Особливе значення цей компонент має в баскетболі, коли будуються певні тактичні схеми, при цьому враховується не тільки індивідуальні можливості суперників, а й їх розташування на майданчику та володіння м'ячем у конкретний момент.

У той же час, в професійному баскетболі креативність проявляється ще й в конструктивному і нестандартному вирішенні складних завдань, що особливо важливо для організації поведінки людини в екстремальних умовах професійної чи спортивної діяльності, в ситуації дефіциту інформації і часу.

Висновки. Виявлено, що регулярне і цілеспрямоване застосування у підготовчому періоді вправ координаційної спрямованості позитивно впливає на рівень техніко-тактичної майстерності кваліфікованих баскетболістів. За результатами повторного тестування приріст показників експериментальної групи склали від 4% до 47,5%. При чому вищі результати були отримані у тестах, що визначали влучність виконання кидків в ускладнених умовах (після повороту, із зав'язаними очима), але не обмежувалися часом виконання. Менший приріст відбувся в тестах, основним критерієм яких була швидкість виконання складних техніко-тактичних прийомів (ведення і обведення стійок), а також швидкість у сполученні з влучністю (передачі м'яча в ціль). У всіх тестових вправах отриманий приріст був статистично достовірним ($P < 0,05$).

В результаті аналізу даних нашого дослідження визначено, що конкретних високих показників по жодному з типів мислення немає, однак зазначимо, що кваліфіковані баскетболісти, що прийняли участь у дослідженні демонструють вище відносно середнього рівня в порівнянні з іншими типами таких видів мислення, як - предметне і образне та рівень креативності. На нашу думку, це пояснюється тим, що баскетбол складний вид спортивної діяльності, який вимагає від спортсменів застосування різноманітних технічних дій та фізичних зусиль для досягнення високого спортивного результату.

Література

1. Алексеев А. В. Преодолей себя! - 4-е изд., перераб. и доп. - М. : Физкультура и Спорт, 2003. - 280 с. ИБВМ 5 - 278 - 00733 - 8
2. Воронова В. И., Байрачный О. В. Анализ психологических показателей юных футболистов разных игровых амплуа // Теория и методика физ. Выховання і спорту. - 2006. - №4. - С. 85-88.
3. Ганзен В.А., Мальшев К.Б., Огинец Л.В. Профиль мышления // Практикум по психологии профессио-нальной деятельности. -СПб.:Питер, 2001. - С. 159-164.
4. Казмірук А. Вплив специфіки виду діяльності на прояв та розвиток типів мислення у кваліфікованих лижників-двоборців / Андрій Казмірук, Наталія Степанченко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фіз. виховання та спорт. - Чернігів, 2011. - Вип. 86. - С. 293 - 296.
5. Макаренко, Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів [Текст] : автореферат... канд. психологічних наук, спец.: 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія / Н. М. Макаренко. — К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2008. — 20 с.
6. Огинец Л.В. Пластичность-ригидность мышления // Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента - СПб.: Питер, 2001.-С.164-166.
7. Практикум по спортивной психологии / Под ред. И. П. Волкова. -СПб.: Питер, 2002. - 288 с.

Hurtenko O., candidat of psychological sciences associate professor

**EVALUATION OF THE TECHNICO – TACTICAL SKILLS LEVEL AND MANIFESTATION
PSYCHOLOGICAL INDICATORS OF INTELLECTUAL COMPONENT OF SKILLED
SPORTSMENS**

This article deals with the research result of manifestation psychological indicators of intellectual component of skilled players, as well as indicators of technical and tactical skills. The types of thinking athletes, in particular the impact of creative thinking to the actions of qualified basketball players in extreme conditions. The distribution of types of thinking athletes. Indicated that creativity is manifested in a constructive and innovative solutions of complex problems, which is especially important for the organization of human behavior in extreme conditions of professional or sporting activity, in a situation of lack of information and time. It is mentioned that characteristic features of special competitive basketball players activity, which is a forming factor of preparedness, are different qualified movements, high accuracy and performing in time and variances of their active that are used according to the situation.

Key words: types of thinking, creativity, extreme conditions, skilled basketball players.